

PROFESSIONAL TA’LIM MUASSASALARI TALABALARINING G‘OYAVIY-MAFKURAVIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**Dadaboyev Suhrob Mansurjonovich***Farg‘ona davlat universiteti**2-bosqich “Pedagogika nazariyasi va tarixi” mutaxassisligi magistranti*

Hozirgi kunda shu narsa ravshanki, jahon miqyosida globallashuv jarayonlarining chuqurlashib borishi har bir davlat, millat va etnik guruh vakillariga, jumladan, yoshlar ongiga o‘z ta‘sirini o‘tkazmasdan qolmaydi. Bunda axborot oqimlarining tezlashuvi, ularni olish manbalarining turli-tumanligi turli g‘oyalar, mafkuraviy va madaniy oqimlarning keng tarqalishiga sharoit yaratib bermoqda. Buning ustiga, yuqori malakali ishchi kuchini takror hosil qilishning eng muhim va istiqbolli asosi bo‘lgan professional ta‘lim muassasasi talabalarining turli xil axborot manbalaridan foydalanish imkoniyatlariga egaligi ularni bunday oqimlarning salbiy ta‘siridan himoya qilish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Shu sababdan ham har bir professional ta‘lim muassasasi o‘z bitiruvchilarining kasbiy mahorati bilan birga ularning g‘oyaviy-mafkuraviy kompetentligini rivojlantirishga ham alohida e‘tibor qaratishi lozim bo‘lib, bunday dolzarb muammoni ijobiy darajada hal qilish kasbiy kompetentlikni tarkib toptirish doirasida hal etilishi lozim.

Bo‘lajak mutaxassislarda g‘oyaviy-mafkuraviy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini yoritib berish maqsadida ushbu maqola doirasida “g‘oya”, “mafura”, “kompetentsiya”, “kompetentlik”, “g‘oyaviy-mafkuraviy kompetentlik” kabi tushunchalar tahliliga alohida e‘tibor qaratildi.

Ma‘lumki, “g‘oya – inson tafakkurida vujudga keladigan, ijtimoiy xarakterga ega bo‘lgan, ruhiyatga kuchli ta‘sir o‘tkazib, jamiyat va odamlarni harakatga chorlaydigan, maqsad-muddao sari yetaklaydigan kuchli, teran fikr”dir [1, 33-b.].

O‘zbek xalqini birlashtirayotgan milliy g‘oya o‘zining chuqur ildizlari va tarixiy taraqqiyot yo‘liga ega. O‘zbek xalqi milliy davlatchiligi tarixida to‘plangan tajribalar, shuningdek, tarixiy jarayonlardagi yuksalish va inqiroz saboqlari natijasida shakllangan milliy g‘oya xalqimiz qo‘lga kiritgan mustaqillikni mustahkamlashda, milliy tarbiyaviy qadriyatlarni tiklash va yoshlarni barkamollikka yetkazishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. “**Milliy g‘oya** deganda, ajdodlardan avlodlarga o‘tib, asrlar davomida e‘zozlab kelinayotgan, shu yurtda yashayotgan har bir inson va butun xalqning qalbida chuqur ildiz otib, uning ma‘naviy ehtiyoji va hayot talabiga aylanib ketgan, ta‘bir joiz bo‘lsa, har qaysi millatning eng ezgu orzu-intilish va umid-maqsadlarini o‘zimizga tasavvur qiladigan bo‘lsak, o‘ylaymanki, bunday keng ma‘noli tushunchaning mazmun-mohiyatini ifoda qilgan bo‘lamiz” [2, 71-b.], deb ta‘kidlaydi.

“**Mafura**” arabcha so‘zdan olingan bo‘lib tor ma‘noda qarashlar va e‘tiqodlar tizimi, majmui degan ma‘noni anglatadi. Keng ma‘noda mafura – jamiyatdagi muayyan siyosiy, huquqiy, axloqiy, diniy, badiiy, falsafiy, ilmiy qarashlar, fikrlar va g‘oyalar majmuidir. G‘arb mamlakatlari tillarida mafura “ideologiya” atamasi vositasida qo‘llaniladi” [3].

Mazkur tushunchaning tarixiy rivojiga e‘tibor qaratsa, eng qadimgi davrlardan boshlab, barcha zamonlarda ham inson mohiyatida bunyodkor va vayronkor kuchning mavjudligi

haqida turli nazariyalar ilgari surilgan. o'zaro yakdillik bilan tasdiqlangan. Jumladan, Abu Nasr Forobiy "odam" va "inson" tushunchalarini qiyoslash orqali mohiyatan mafkurani o'ziga xos tarzda talqin qilgan: "Odamlarga nisbatan ularni birlashtiruvchi boshlang'ich asos "insoniylik"dir. Shuning uchun ham, odamlar insoniyat turkumiga kirganliklari tufayli o'zaro tinchlikda yashamoqlari lozim" [4], deya ta'kidlagan.

Alisher Navoiy ham inson mohiyatidagi yaxshi va yomon "kuch"larni ifodalashda "ahli ma'ni" va "ahli suvrat" tushunchalaridan foydalangan [5, 5-b.]. Mutafakkir "Ahli ma'ni" deganda o'z ehtiyojlarini o'zgalarniki bilan uyg'unlashtirgan, jamiyat uchun xizmat qilishdan lazzatlanadigan, har bir ishni oqibatini o'ylab qiladigan yuksak ma'naviyat va tafakkur sohiblarini nazarda tutgan. "Ahli suvrat" toifasiga esa, insoniy munosabatlarda faqat shaklu shamoyilga muhim e'tibor beruvchi kishilarni kiritgan. Ularga viqorli bo'lish, kibrlanish, zebziyatga berilish, o'zgalarga zulm o'tkazishdan xuzurlanish xosdir. Bu toifadagi kishilar kuchlilar oldida qul, ojizlar uchun zulmkor. Ular o'z e'tiqodsizliklari tufayli faqat bugungi kun huzur-halovati bilan yashaydilar, bu bilan u dunyolarini kuydiradilar [6, 80-81-b.], - deya ta'kidlagan.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib aytish mumkinki, **g'oya** biz qurmoqchi bo'lgan buyuk davlat, biz orzu qilib yashamoqchi turmush tarzi alomatlarini belgilab beradi. Zotan, millat o'z strategik taraqqiyot g'oyalari, milliy tafakkuriga ega bo'lmasa millat bo'la olmaydi. Aniq, ravshan strategik vazifa bo'lmasa, na biror xalq, na biror jamiyat o'z istiqbolini ko'ra olmaydi. Milliy g'oya millat kelajagi, taraqqiyoti va istiqbolini oldindan ko'rish va ilmiy fahmlashda katta o'rin tutadi. Mafkura deyilganda, ijtimoiy ong maxsuli sifatida muayyan ijtimoiy guruh, sinf yoki xalqning dunyoqarashini ifodalaydigan ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-siyosiy yoxud boshqa tomondan tizimga solingan g'oyalar, tamoyil va kategoriyalar yig'indisi hamda ularning amaliyotga tatbiq etish yo'llari, usul va vositalari majmuasini nazarda tutish lozim.

"Kompetentsiya" va **"kompetentlik"** tushunchalari bir-biriga turlicha nisbatda biz ko'rib chiqayotgan kompetentsiyaviy yondashuvning o'ziga xos ma'noga ega kategoriyalari sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik adabiyotlarda ushbu tushunchalarning o'zaro bog'liqligi bo'yicha turli qarashlar mavjud bo'lib, xilma-xil dalillarga ega ko'plab ta'riflari taklif qilingan. **"Kompetentsiya"** va **"kompetentlik"** tushunchalarini potentsial - dolzarb, kognitiv - shaxsiy tavsif asosida ajratib ko'rsatgan I.A.Zimnyaya fikriga ko'ra, kompetentlik deganda biz "insonning bilimga asoslangan, intellektual va shaxsning ijtimoiy-kasbiy tavsifi sifatida dolzarb, shakllanayotgan shaxsiy sifat" [7, 32-b.] ekanligini tushunamiz.

Kompetentsiyalar - bu insonga hayotiy va kasbiy muammolarni hal qilish, shaxsiy va o'z-o'zini kasbiy jihatdan ro'yobga chiqarish imkoniyatini beradigan xususiyatlar to'plamidir. Shunga ko'ra, kompetentsiyalar bo'yicha "bilim" qanchalik mos va to'liq bo'lsa, odamlar turli sohalardagi muammo va vazifalarni, ya'ni umuman sermahsul hayotiy faoliyatni hal qilishga shunchalik tayyor bo'ladilar.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, ilmiy-pedagogik adabiyotlarda "g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlik" atamasi juda kam qo'llanilgan. Respublikamizda amalga oshirilgan ayrim tadqiqotlarda mazkur tushunchaning qo'llanilishiga guvoh bo'lish mumkin. Dastlab mazkur pedagogik voqelik professor B.X.Xodjayevning 2016-yilda himoya qilingan doktorlik dissertatsiyasida tarixiy tafakkurni rivojlantirish bilan aloqadorlikda subkompetentsiya sifatida talqin qilingan [8].

Professional ta’lim muassasasi talabalarini siyosiy ijtimoiylashtirish quyidagi vazifalarni nazarda tutadi: 1) jamiyat siyosiy tizimi, me’yorlari, qadriyatlari va munosabatlarini takomillashtirish jarayoniga talabalarni keng jalb etish; 2) siyosiy madaniyat me’yorlarida o‘z aksini topgan siyosiy tajribani yangi avlodlarga o‘tkazish; 3) talabalarning mustaqil bilish faolligini oshirish orqali yangi bilimlar va siyosiy tajribani o‘zlashtirishi.

Shunday qilib, g‘oyaviy-mafkuraviy tarbiyaning maqsadi yangi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlarda jamiyatni yangi bosqichga ko‘tarishga o‘z hissasini qo‘shadigan va o‘z-o‘zini takomillashtirishga qodir ijtimoiy barqaror shaxsni shakllantirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ergashev I. Milliy istiqloq g‘oyasi. Darslik. – T.: Akademiya, 2005. – 368 b. 169
2. Karimov I.A. Milliy istiqloq mafkurasi – xalq e’tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. – T.: O‘zbekiston, 2000. – B.
3. Odilqoriyev X.T., Razzoqov D.X. Siyosatshunoslik. – T.: O‘qituvchi, 2008. – 238 b.
4. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashr., 1993. – 186 b.
5. Alisher Navoiy. SHohbaytlar. – T.: “Tamaddun”, 2016. – 208 b.
6. Haqqulov I. Kamol et kasbim... – T.: CHO‘lpon, 1991. – 238 b
7. Зимняя И.А, Ключевые компетентности как регулятивно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М., 2004. – 42 с
8. Xodjayev B.X. Umumta’lim maktabi o‘quvchilarida tarixiy tafakkurni madernizatsiyalashgan didaktik ta`minot vositasida rivojlantirish: Ped.fan.dokt....dis. –T., 2016. – 314 b